

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ВОВНИ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми. Виробництво і переробка вовни має важливе соціально-економічне значення для України. Вовняне волокно є основним видом тваринної сировини для текстильної промисловості і широко застосовується в інших галузях промисловості. Воно використовується для виготовлення різноманітних тканин, трикотажу, ковдр, нетканих матеріалів, ниток та ін. Дослідження світового ринку, які регулярно проводяться ІВТО, свідчать, що у світовому споживанні текстильних виробів пропозиція товарів з використанням хімічних волокон та ниток перебільшує споживчий попит на 15-20 %, що веде до зменшення цін на хімічні волокна. Виробництво вовняних виробів, навпаки, не задовольняє споживчий попит на 5-10 %, що веде до збільшення цін на вовняні волокна на 20-30 %. Виробництво бавовняних тканин знаходиться на рівні попиту і ціни на бавовняне волокно залишаються стабільними. Отже, існує незадоволений попит на вироби з вовни, що визначає перспективи росту обсягів виробництва та переробки вовни в усьому світі.

Стан вивчення проблеми. Конкретні напрямки формування стратегії розвитку аграрного виробництва та текстильної промисловості вивчали у своїх роботах І.С. Коропецький, М.Д. Магомедов, Г. Максимчук, Г. Мозер, В.Д. Омельченко, О.М. Оніщенко, Т. Остапенко, Є. Радченко, А.В. Рибін, Ю. Сайфулін, К.Д. Самойлик, Г.С. Сарібеков, М.П. Сахацький, О. Сокол, А.Ф. Скороченко, М. Сурков, І.Н. Топіха, І.І. Червен, Ю. Черній та інші. Разом з тим недостатньо дослідженими й обґрунтованими залишаються питання розвитку підприємств з виробництва і переробки вовни в сучасних умовах. Все це і обумовило вибір теми дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення розвитку системи підприємств з виробництва та переробки вовни і розробка теоретичних та прикладних засад впровадження ефективної стратегії розвитку сировинної бази текстильної промисловості України.

Результати досліджень. Основними факторами, що сьогодні впливають на стан ринків вовни та продукції з неї, під дією яких формуються тенденції розвитку ринків, є: вплив світової фінансової та економічної кризи, який особливо проявився у країнах СНД, зокрема в Україні, де існує значний споживчий ринок виробів текстильної промисловості і вироби з вовни традиційно користуються попитом. Кризовий стан економіки, складне соціально-економічне становище визначають збільшення попиту на вовняні тканини і зменшення – на готові якісні швейні вироби.

Особливістю вітчизняної системи виробництва і переробки вовни є наявність всіх ланок технологічного процесу від виробництва сировини – до готових виробів, що незвично для світового ринку, де існує чіткий міжнародний розподіл праці між виробниками і переробниками, відбувається торгівля не тільки немитою та митою вовною, тканинами та готовою продукцією, але й напівфабрикатами. Цей територіальний розрив технологічного процесу склався історично і найбільш проявляється у відриві виробництва гребінної смуги від наступних стадій її переробки.

Дослідження показують, що у розвинених країнах означилася тенденція зростання попиту на високоякісні вовняні вироби. Окрім того, збільшуються обсяги міжнародної

торгівлі напівфабрикатами (чосальною смугою, пряжею) та готовими тканинами, що вказує на поглиблення спеціалізації країн за технологічними переходами (етапами) текстильного виробництва. Першою ланкою у процесі створення продукції з немітої вовни є сертифікація та сукупність технологічних процесів первинної обробки вовни. Підприємства первинної обробки в світі виробляють миту вовну, карбонізовану вовну та непрочисаний сировий топс. Останній варіант вважається найбільш ефективним при переробці найдорожчої сировини – тонкої вовни.

Отже, незважаючи на розповсюдження хімічних (штучних та синтетичних) та бавовняних волокон, попит на вовну та вовняні вироби на світовому ринку збільшується, що призводить до розвитку вовняної промисловості, а звідси і її сировинної бази – вівчарства.

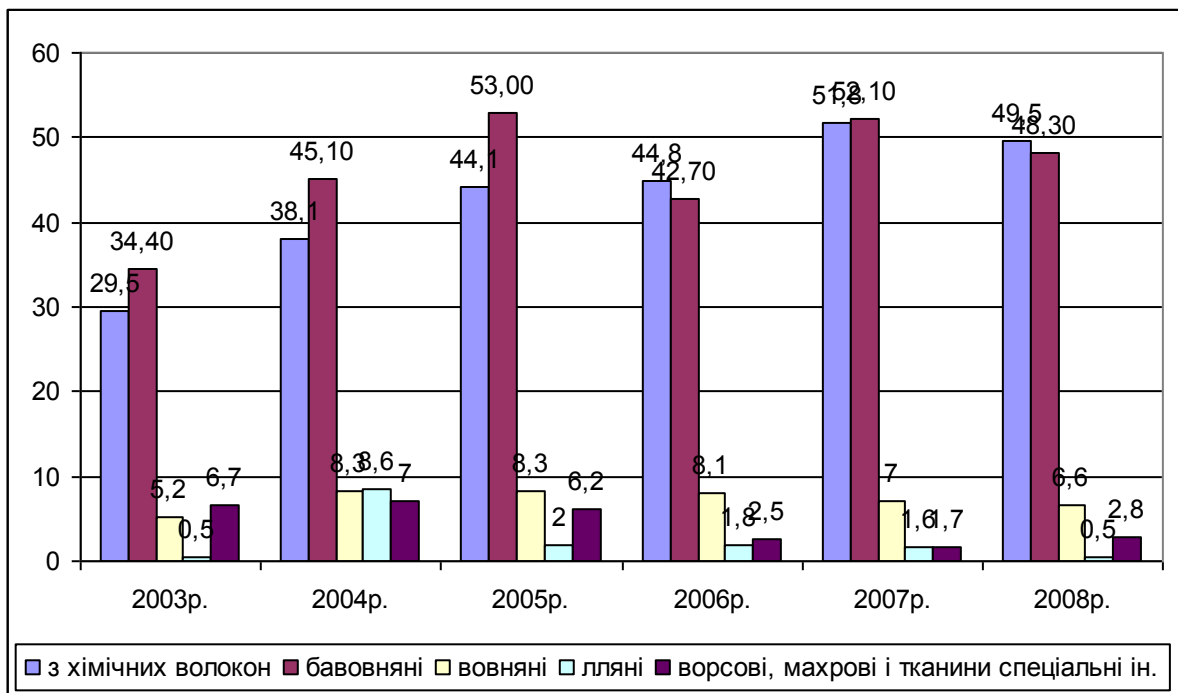

Рис. 1. Виробництво тканин в Україні, млн. м²

Україна традиційно була потужним центром вівчарства та текстильної промисловості, виробничий потенціал яких підкріплюється значним науково-технічним і кадровим потенціалом. Текстильна промисловість поєднує групу виробництв галузі легкої промисловості, зайнятих переробкою натуральних, штучних і синтетичних волокон у пряжу і тканини. Вітчизняна вовняна промисловість характеризувалася потужною промисловою та сировинною базою, основу останньої складає вівчарство. За роки незалежності було зруйновано виробничі зв'язки між виробниками вовняної сировини і підприємствами з її переробки і, слід визнати, втрачено передові позиції Українських виробників не лише на зовнішньому, але і на внутрішньому ринку. Динаміка виробництва тканин в Україні наведена на рис. 1.

Як видно з даних рис. 1. вовняна промисловість значно поступається у обсягах виробництва бавовняній та виробництву тканин з хімічних волокон. За роки незалежності галузь зазнала значного занепаду, виробництво тканин з вовни скоротилося з 72,4 млн. кв.м. у 1990 р. до 6,6 млн. кв.м. При чому, в останні 10 років обсяги виробництва практично не збільшуються (для порівняння – у 1998 р. обсяг виробництва вовняних тканин складав 7,1 млн. кв.м.). Таке явище, коли галузі текстильної промисловості, які

мають можливість працювати на власній сировинній базі (вовняна та лляна) знаходяться у гіршому стані, ніж бавовняна промисловість, яка стовідсотково забезпечується імпортною сировиною, до того ж найвищої якості, є неприродним.

Виробництво вовняних тканин на душу населення за період 1990-2008 рр. скоротилося з 1,3 до 0,1 кв.м., або на 92,3 %. Загалом виробництво тканин на душу населення в Україні у 1990 р. становило 23,3 кв.м., у 2008 р. – 2,4 кв.м., що не задовольняє наявної потреби населення. Отже існує суттєвий резерв розвитку текстильної промисловості і її найбільш перспективного сегменту – вовняної промисловості.

Підприємства вовняної промисловості України, які виробляють миту вовну, чесальну смугу (топс), вовняний віск (ланолін), тканини, мають перевагу порівняно з підприємствами інших підгалузей текстильної промисловості – це, сформована сировинна база, забезпечена науково-технічним і кадровим потенціалом. Наявність цієї переваги зумовлює необхідність розробки заходів з підтримки розвитку вівчарства та вовняної промисловості, з ефективного використання потенціалу вовняної сировинної бази.

Дослідження показують, що країни світу значно відрізняються за характером розвитку вівчарства та рівнем інтенсивності виробництва вовни. Основною тенденцією останніх років є скорочення поголів'я у традиційних країнах-експортерах немитої вовни (Австралія, Нова Зеландія, ПАР), що зумовлено двома причинами. По-перше, інтенсифікацією вівчарства, оптимізацією структури стада, а по-друге, появою нового лідера у виробництві вовни – Китаю, який на сьогодні має найбільше поголів'я овець у світі, яке хоча і розвивається екстенсивно, але забезпечує суттєві обсяги виробництва вовни середньої якості.

На чисельність овець у різних країнах світу впливають різні об'єктивні і суб'єктивні причини. У розвинених країнах вівчарство вирізняється швидкою реакцією на зміну попиту та пропозицій та коливання цін, курсів валют та відсоткових ставок. Країни, які мають у своєму розпорядженні високорозвинений науково-технічний потенціал, обрали шлях інтенсивного розвитку, який проявляється у покращенні якості поголів'я, збільшенні настригу з однієї вівці, скороченні відходів, підвищенні якісних показників вовни (довжини і тоніни волокна, а отже його прядильної спроможності, міцності на розрив та ін.). Країни з економікою, що розвивається, реагують на ринкові коливання екстенсивними методами – регулюванням кількості поголів'я.

Україна традиційно була одним з світових центрів вівчарства, значення якого підкріплювалось наявністю потужної матеріальної бази, досвідчених кадрів та наукового центру – Інституту тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова «Асканія-Нова».

Сьогодні вівчарство в Україні, як і багато інших сфер сільського господарства, знаходиться у кризовому стані. Потреби вовняної промисловості задовольняються вітчизняною вовною на 10-12 %. Причиною цього є затримка розрахунків за вовну та низька платоспроможність переробних підприємств. У той же час зростає попит на вітчизняну вовну з боку комерційних структур, які занижують закупівельні ціни, користуючись безвихідним становищем агропідприємств.

При реалізації вовняної сировини сільгоспвиробник отримує кошти в розмірі приблизно 2 % від вартості готових виробів. Реальна частка вартості сировини (немитої вовни) у структурі вартості готової продукції складає 5-7%, а на частку посередників, переробних, текстильних, швейних, торговельних та інших підприємств припадає, відповідно, 93-95 %. Слід зазначити, що у розвинених країнах на частку виробників сировини у вартості готової продукції з вовняної сировини припадає 30-40 %, навіть у Росії – не менше 20%.

Для встановлення паритету цін між виробниками вовни та підприємствами з її переробки частка витрат сільського господарства в структурі оптових цін на готову вовняну продукцію з чистої вовни має складати не менше 35 %.

Встановлено, що в умовах роз'єднання інтересів виробників і переробників вовни, руйнуванні технологічного ланцюгу, відсутності цивілізованого ринку вовни,

активізуються нерегульовані спекулятивні операції з вовною, від яких більше всіх страждають сільськогосподарські товаровиробники, які не отримують прибутку для розширеного відтворення і скорочують поголів'я і виробництво вовни. А це, у свою чергу, ставить у безвихідне становище переробні підприємства, які вимушені працювати на давальницькій сировині.

Вітчизняні підприємства з переробки вовни та виробництва продукції з неї переважно знаходяться у кризовому стані через низку причин зумовлених зовнішніми та внутрішніми чинниками, вони не володіють коштами для закупівлі вовняної сировини. Ті переробні і текстильні підприємства, які перебувають у задовільному фінансово-економічному стані, як АТ "Чексіл" (м.Чернігів), переробляють в основному давальницьку сировину іноземних замовників, закупівля української вовни здійснюється невеликими партіями у посередників.

Таблиця 2

Показники розвитку вівчарства в Україні за категоріями господарств

Показник	Роки										
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Поголів'я овець, тис. голів											
- сільськогосподарські підприємства	7164	2420	412	389	360	299	269	269	281	298	298
- господарства населення	732	789	551	578	590	594	606	603	644	736	798
Виробництво вовни, тис. т											
- сільськогосподарські підприємства	26,5	9,7	1,3	1,2	1,0	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8
- господарства населення	3,3	4,2	2,1	2,1	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	2,9
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг											
- сільськогосподарські підприємства	3,4	2,5	2,4	2,9	2,6	2,5	2,6	2,6	2,6	2,7	2,7
- господарства населення	4,2	4,2	3,8	3,5	3,7	3,8	3,8	3,8	4,0	4,0	3,8

Отже, занепад сировинної бази вовняної промисловості відбувся через неспроможність та/або незацікавленість підприємств-переробників вовни закупати сировину, через низьку якість та труднощі збуту продукції. Для аграрних підприємств – виробників вовни реалізація через посередників є єдиною можливістю збути вовну.

Однією з основних причин незадовільної роботи підприємств з виробництва і переробки вовни є проблеми взаємодії аграрних підприємств, підприємств первинної обробки вовни та споживачів митої вовни (підприємств вовняної промисловості).

Слід зазначити, що занепад вівчарства прийшовся на період 1990-1998 рр. і з кінця 90-х років кількість овець в Україні суттєво не змінювалась, що відбивається і на інших абсолютних фізичних показниках. Втім, у вівчарстві за цей час відбулися серйозні структурні зрушення, пов'язані з переміщенням епіцентру виробництва вовни від

сільськогосподарських виробників до господарств населення (табл. 2).

Виробництво вовни є економічно невигідним, адже закупівельні ціни покривають витрати на виробництво вовни лише на 25,3%, решта – збитки сільгоспвиробників. Причина такого стану криється не лише у фінансовій неспроможності переробних і текстильних підприємств (які сьогодні в основному працюють на давальницькій сировині) закупати вовну за паритетною ціною, а у більшому ступені, у наявності посередників, які встановлюють низькі ціни та вовняну сировину.

Також, низький рівень цін на вовну обумовлений її високою забрудненістю – 50-70% у фізичній масі немітої вовни складають відходи (для порівняння: у Австралії та Океанії відходи при первинній обробці вовни складають до 30%), що зумовлює також невиправдані витрати на транспортування забрудненої вовни до переробних підприємств.

Слід звернути увагу на нераціональну географічно-просторову структуру організації галузі. Географічними центрами вівчарства є південні регіони України (АР Крим, Одеська область) та Закарпаття, а фабрики первинної обробки вовни знаходяться у м. Чернігів та м. Харків. Ці підприємства, створені за часів СРСР, нині не відповідають потребам розвитку галузі, їх потужність є невиправдано великою, а технології очищення вовни – застарілими. Окрім того, географічний розрив зумовлює додаткові витрати на транспортування.

Висновки. Дослідження стану вівчарства свідчить, що зменшення поголів'я овець і зниження виробництва вовни обумовлено низкою чинників: розрив господарських зв'язків з переробними підприємствами, диспаритет ціна на вовняну сировину та продукти її переробки, низькі закупівельні ціни поряд з високими витратами на годівлю і утримання овець, основні засоби є зношеними, відсутнє їх відновлення і заміна, використовуються застарілі технології з використанням ручної праці.

Вівчарство характеризується низькою трудоемністю і енергоємністю, можливістю використання малопродуктивних пасовищ, що обумовлено породним складом овець, наявністю вільних земель для випасу. З метою зниження витрат на продукцію вівчарства можливе подовження пасовищного періоду утримання (відповідна методика розроблена в Інституті "Асканія-Нова").

Щоб запобігти знищенню галузі вівчарства та забезпечити збереження племінного матеріалу необхідно прикладати зусилля на збереження генофонду стада, створення власної племінної бази конкурентоспроможних порід, формування і розвиток системи селекції вівчарства, підвищення якості продукції вівчарства, підготовку спеціалістів з племінної справи.

Забезпечення розвитку вівчарства вимагає використання наявного потенціалу не лише вівчарства, але всього ланцюгу виробництва і переробки вовни. Особливість сучасного стану вівчарства та переробних підприємств вимагає перегляду характеру взаємовідносин між постачальниками і споживачами немітої вовни, потребує інтеграції і концентрації зусиль всіх зацікавлених сторін у розвитку виробництва, вироблення системи економічних, організаційних, інвестиційних заходів щодо відродження та розвитку виробництва і переробки вовни.

Список використаних джерел:

1. Вівчарство України: Монографія – Київ: Українська академія аграрних наук, 2006. – 614 с.
2. Джуринский Н.И. Проблемы сырьевой базы текстильной промышленности / Джуринский Н.И. – М.: Легкая индустрия, 1968. – 188 с.
3. Концепція стабілізації вівчарства в Україні. В.М. Туринський, І.Н. Топіха, Т.О.

Скоромцова. Вівчарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник №29. – Київ: Аграрна наука, 1998. – 132с.

4. Мархаева Б.А. Проблемы развития хлопково-текстильной отрасли / Мархаева Б.А. // Проблемы экономики. – 2008. - №5. - С 98-103.

5. Риннок вонни / Т.Кучеренко // «Пропозиція». – 2007. - №3.